

політичний коментар

серпень 2003

*міжнародний центр перспективних досліджень
фонд "демократичні ініціативи"*

Публікацію **політичний коментар** засновано у квітні 2003 року.

У цьому числі **політичного коментаря** Міжнародний центр перспективних досліджень і Фонд “Демократичні ініціативи” представляють результати аналізу державної політики та факторів впливу на неї у липні 2003 року.

Керівник проекту **політичний коментар** Єгор Соболев.

Літературний редактор Оксана Цісик.

Експерти: Ірина Бекешкіна, Євген Бершеда, Андрій Блінов, Ілько Кучерів, Тарас Михальнюк, Віра Нанівська.

Ми вдячні за допомогу та поради, які нам надавали працівники і консультанти Міжнародного центру перспективних досліджень.

Члени Наглядової ради Міжнародного центру перспективних досліджень не несуть відповідальності за оцінки та погляди, висловлені на сторінках публікації.

Хоча Міжнародний центр перспективних досліджень доклав усіх зусиль для забезпечення якості цієї публікації, ані Центр, ані його працівники, ані члени Наглядової ради Центру не відповідають за жодні збитки чи шкоду, завдані особі, яка покладалася на цю публікацію, хоч би якою була причина цих збитків чи шкоди.

Адреса Міжнародного центру перспективних досліджень:

вул. Пимоненка, 13а, Київ 04050, Україна.

Телефон: (044)-236-4477. Факс: (044)-236-4668.

E-mail: esobolev@icps.kiev.ua. Web: www.icps.kiev.ua

Щодо отримання публікацій Центру просимо звертатися до Максима Корепанова, тел. (044) 236-5464, e-mail: marketing@icps.kiev.ua

Адреса Фонду “Демократичні ініціативи”:

А/с В-271, Київ 01001, Україна.

Тел./факс: (044)-490-7057, 229-8835.

E-mail: dif@carrier.kiev.ua. Web: www.dif.org.ua

© 2003 Міжнародний центр перспективних досліджень
Фонд “Демократичні ініціативи”

У разі цитування обов’язкове посилання на **політичний коментар**.

політичний коментар

число 2, серпень 2003

Зміст

ГОЛОВНЕ	2
ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ	3
ПОЛІТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ	7
ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА	11
ГРОМАДСЬКА ДУМКА	13
ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	17

Головне

Після періоду занепаду стосунків із Заходом і дрейфу в бік Росії у 2001–2003 роках Україна швидко відновлює рівень відносин зі США та ЄС. Через зростаючу зацікавленість Москви, Вашингтона та Брюсселя у співпраці Україна опинилася в надзвичайно сприятливій ситуації для досягнення власних цілей у відносинах з трьома ключовими партнерами. Зокрема вона має надзвичайно сприятливу ситуацію для забезпечення успіху одного зі своїх найбільших проєктів: транспортування каспійської нафти до Західної Європи через нафтопровід “Одеса–Броди”. Поліпшення стосунків зі США та Євросоюзом стимулює Україну до внутрішніх економічних і демократичних реформ, водночас допомагаючи здобути статус рівноправного партнера у спільних проєктах з Росією (див. **ЗОВНІШНІ ВІДНОСИНИ**).

Політична ситуація всередині країни також змінюється на сприятливішу для проведення ефективної державної політики. Переорієнтація коаліції влади на поліпшення зовнішньополітичних стосунків та економічної ситуації є прямим наслідком тиску з боку опозиції, яка змусила владу змінити засоби провадження політичної боротьби. Хоча якість цієї боротьби з обох боків залишається недостатньою, протистояння влади, що має можливість проводити необхідні країні рішення, та опозиції, що контролює їхню якість за допомогою нищівної критики, є джерелом прогресу України до виборів Президента, що мають відбутися 2004 року (див. **ПОЛІТИЧНА КОНКУРЕНЦІЯ**). Кращі перспективи на виборах Президента, як і доти, мають опозиційні політики, насам-

перед Віктор Ющенко. Через стрибок цін на продовольчі товари тенденція зростання довіри населення до уряду та особисто прем'єр-міністра Віктора Януковича, яка спостерігалася на початку року, може змінитися на протилежну (див. **ГРОМАДСЬКА ДУМКА**).

В умовах сприятливої зовнішньополітичної ситуації та зростання конкуренції у внутрішній політиці державна політика України стає результативнішою та орієнтованішою на національні інтереси. Україна продовжує боротьбу за найбільші ринки, просуваючись до СОТ і намагаючись створити зону вільної торгівлі з Росією. Завдяки активній позиції нового уряду прогресують ліберальні реформи податкової системи, системи соціального забезпечення та після дворічної перерви набирає обертів приватизація державних підприємств. Водночас через неузгодженість економічної політики посилюється державне втручання в товарні ринки і галузеву політику (див. **ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА**).

Наслідком поліпшення якості державної політики є швидке економічне зростання, що майже вдвічі вище від торішнього рівня. У цих умовах уряд успішно сплачує заробітну плату працівникам бюджетних установ і зовнішній борг, зберігаючи профіцит бюджету. Позитивне сальдо зовнішньої торгівлі зберігає стабільним курс гривні. Водночас зростає ризик збільшення інфляції, яка утримується на низькому рівні завдяки адміністративному втручанню, та існує ризик сповільнення темпів зростання з огляду на спад у сільському господарстві (див. **ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ**).

Зовнішні відносини

Україна опинилася в надзвичайно сприятливій ситуації для досягнення власних цілей у відносинах з трьома ключовими партнерами через зростаючу зацікавленість Сполучених Штатів, Росії та Європейського Союзу у співпраці з Києвом. Вашингтон, отримавши важливу для нього допомогу в Іраку, знову розглядає Україну як потенційно ключового партнера в регіоні. Москва, окрім традиційно важливих для неї використання транзитних можливостей України та підтримання зовнішньої торгівлі, зараз має додатковий стимул у вигляді виборів російського президента 2004 року, на яких електорат сприятливо сприйме політичне зближення з Україною. ЄС, який з 2004 року матиме спільний кордон з Україною, також хоче розвивати відносини з країною, яку він почав вирізняти із зони російського впливу

Поточні тенденції

Поліпшення українсько-американських відносин триває, незважаючи на невдоволення США внутрішньополітичною ситуацією в Україні

Період реконструкції відносин між Україною та США, який розпочався після приєднання Києва до антиіракської коаліції під час війни, триває. США, які намагаються знайти для підтримки своїх дій в Іраку союзників у всіх регіонах, оцінили готовність України бути таким союзником. Після відправлення навесні батальйону радіаційного, хімічного та біологічного захисту в Кувейт Україна ухвалила рішення про участь 1660 українських військовиків у процесі встановлення нового порядку в Іраку. У відповідь на це Вашингтон сприяє розвитку відносин Києва з НАТО.

Поліпшення політичних стосунків надало США можливість підтримати український проект транспортування каспійської нафти в Європу з використанням нафтопро-

воду "Одеса-Броди". США, контроль над енергоресурсами для яких є тезою національної безпеки, також можуть розглядати цей нафтопровід як шлях транспортування іракської нафти. Підтримка Вашингтоном проекту "Одеса-Броди" надзвичайно важлива для України, яка поки що не змогла залучити нафту в збудований два роки тому нафтопровід, позаяк для використання в західному напрямку він потребує добудови.

Перешкодою для розвитку відносин України зі США залишається невдоволення Вашингтона станом справ в Україні. США знайшли форму, яка дає змогу зменшити негативний вплив цього чинника: вони розмежували бачення України як партнера на міжнародній арені та оцінку ситуації всередині України. Але для подальшої розбудови політичних та економічних стосунків Україна повинна знайти адекватну відповідь на критику щодо недостатнього захисту прав людини та поганого інвестиційного клімату.

Величезне значення для відносин Києва з Вашингтоном матиме якість виборів

ГУУАМ може перетворитися на коаліцію держав-союзників США

Саміт ГУУАМ (регіональної організації, до якої входять Грузія, Узбекистан, Україна, Азербайджан та Молдова), який відбувся в українському місті Ялті в липні, продемонстрував, з одного боку, велику загрозу розпаду об'єднання, а з іншого, шляхи його можливого розвитку. З п'яти держав-учасників тільки Грузія та Україна були представлені президентами. І якщо відсутність президента Азербайджану була обумовлена об'єктивною причиною – хворобою, то низький рівень представництва Узбекистану та Молдови засвідчив падіння інтересу цих держав до ГУУАМ.

Створений 1997 року ГУУАМ не зміг використати можливості транзитної та торгівельної співпраці, що об'єднали учасників організації. Великою проблемою ГУУАМ стала відсутність лідера в союзі. Очікування, що мотором організації стане Україна як держава з найбільшим геополітичним потенціалом, не справдилися через брак авторитету та спроможності українського керівництва повести за собою організацію.

Однак занепадаюча організація може бути реанімована зусиллями Сполучених Штатів. На липневому саміті США оголосили і про політичну, і про фінансову підтримку організації¹. США, які займаються пошуком стратегічних партнерів, зокрема на території колишнього СРСР, бачають у ГУУАМ можливий інструмент впливу в регіоні, що може стати альтернативою Росії. Крім того, для Вашингтона організація є цікавою для налагодження співпраці в таких важливих сферах, як боротьба з тероризмом і транспортування енергоресурсів.

Президента України, що мають відбутися наступного року. США вже зробили цей показник умовою, від якої залежить інтенсивність і форми майбутнього розвитку взаємовідносин з Україною. Частково це пов'язано з тим, що в разі створення рівних умов для всіх кандидатів під час президентської кампанії і чесного підрахунку голосів зростає ймовірність перемоги Віктора Ющенка, який має репутацію прозахідного реформатора.

Розвиток відносин з Росією стримується незбіганням інтересів у ключових проектах

Розвиток українсько-російських стосунків гальмується незгодю навколо важливих економічних проектів, у реалізації яких зацікавлені обидві країни. Так, Росія

не змогла досягти з Україною домовленості про використання нафтопроводу “Одеса–Броди” в напрямку “Броди–Одеса”, запропоноване російськими нафтовими компаніями. Україна, яка хоче використати нафтопровід для постачання нафти в Європу, відклала винесення остаточного рішення на невизначений термін. У відповідь Росія відклала підписання довгострокової 15-річної угоди про транзит нафти територією України.

Суперечності цілей України, яка шукає економічні здобутки, і Росії, якій потрібні політичні результати, продовжують ускладнювати підготовку створення разом із Білоруссю і Казахстаном організації Єдиного економічного простору. Це засвідчило прийняття в липні під час переговорів урядовців у Москві рішення про застосування формули

¹ Сполучені Штати заявили про виділення 1 мільйона доларів на реалізацію проектів ГУУАМ зі створення віртуального центру з боротьби з тероризмом і вдосконалення проектів з розвитку торгівлі і транспортування.

різношвидкісного входження учасників у ЄЄП. Хоча такий шлях об'єднання може бути єдиним прийнятним для всіх учасників, він створює ризик, що союз не буде ефективним.

Позитивно на відносини України та Росії впливає наближення виборів президента, що в обох країнах відбудеться наступного року. Воно стимулює підтримання добрих стосунків між українською та російською

політичними елітами. Представники першої зацікавлені в підтримці чи нейтралітеті Москви під час виборів. Російська еліта прагне добрих стосунків з українською, оскільки наближення до себе України є результатом, який схвалить російські виборці. Така взаємна зацікавленість сприяє обопільному бажанню сторін шукати рішення, які б задовольняли і Україну, і Росію у важливих питаннях двосторонніх відносин.

“Одеса–Броди” чи “Броди–Одеса”?

У питанні використання нафтопроводу “Одеса–Броди” в напрямку на Європу чи реверсному режимі² переплітаються економічні й політичні інтереси багатьох країн, зокрема найвпливовіших (Сполучені Штати, Росія, Європейський Союз), що вимагає від України надзвичайно обґрунтованого рішення. Вважаємо, кожен з варіантів має свої плюси й мінуси.

З економічного погляду напрямок “Броди–Одеса” вигідніший у короткостроковій перспективі. Основний плюс цього варіанту полягає в тому, що російська сторона вже сьогодні декларує готовність заповнити його нафтою (9 млн. тонн). Це означатиме, що Україна одразу ж почне отримувати прибуток. Водночас для використання нафтопроводу в напрямку “Одеса–Броди” необхідне його продовження до польського міста Плоцьк, на що може знадобитися 2–3 роки. Проблемою цього напрямку також є відсутність чітких зобов'язань з боку постачальників нафти та споживачів.

Проте “Одеса–Броди” набагато привабливіша в довшому періоді часу. Зважаючи на постійне зростання видобутку каспійської нафти, через нафтопровід у цьому напрямку може постачатися набагато більше нафти, ніж у тому, який пропонує Росія. Резерв потужності нафтопроводу “Дружба”, яким можна транспортувати нафту до Бродів, становить 9,6 млн. тонн. Пропускна ж спроможність “Одеси–Броди” становить до 14,5 млн. тонн на першому етапі з перспективою розширення до 40 млн. тонн.

З політичного погляду кращим видається використання нафтопроводу в напрямку “Одеса–Броди”, оскільки цей проект підтримують США і, що має особливе значення для України, яка хоче приєднатися до Євросоюзу, у ньому зацікавлені європейські країни.

Вважаємо, найвигіднішим для України було б поєднання обох варіантів: транзит нафти найближчими роками в напрямку “Броди–Одеса” з одночасною добудовою нафтопроводу до Плоцька та наступним переходом до використання його в напрямку “Одеса–Броди”. Але цей варіант, що дає змогу Україні використати всі наявні можливості, потребує чіткого узгодження позицій з ЄС, Росією, США та основними постачальниками каспійської нафти – Казахстаном та Азербайджаном, оскільки навіть тимчасовий транзит у напрямку “Броди–Одеса” створює загрозу, що ЄС і США сприймуть це як ознаку ненадійності України, і каспійська нафта піде в Європу іншим шляхом.

² Ідея реверсу базується на транспортуванні нафти нафтопроводом “Дружба”, далі через нафтопровід “Броди–Одеса” з подальшим навантаженням її в танкери та перевезенням через протоки Босфор і Дарданелли в Середземне море.

Україна–ЄС: триває вироблення нових механізмів співпраці

Розширення Європейського Союзу, що 2004 року зробить його та Україну сусідами, створює кращі можливості для розвитку стосунків, але проблемою залишається використання цих можливостей. Брюссель демонструє бажання розширити співпрацю з Києвом, що повністю відповідає інтересам України, яка прагне стати членом ЄС. Водночас сторони не можуть дійти згоди щодо того, які саме механізми були б прийнятними для них і дали б змогу максимально використати наявні можливості. Через внутрішній стан України та з огляду на позицію Росії ЄС вважає недоцільним зараз офіційно визнати майбутні перспективи України приєднатися до нього. А саме на цьому великою мірою концентруються зусилля України, яка хоче здобути статус асоційованого члена. Це заважає ефективності діалогу, що відчутно активізувався.

ЄС пропонує спрямувати співпрацю на вирішення поточних проблем і максимальне використання всіх можливостей існуючого статусу відносин. Такий підхід закладено в липневому комунікаті ЄС "Прокладаючи шлях до нових інструментів розвитку сусідських відносин"³. Він пропонує розвивати прикордонну співпрацю, ставлячи за мету економічний і соціальний розвиток при-

кордонних територій та облаштування кордонів. Фактично проект є першою програмою співпраці між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає конкретні дії та фінансування з боку ЄС, тим часом як попередні документи в основному базувалися на побажаннях і відсутності зобов'язань. Для України цей проект є вигідним не тільки економічно. За його допомогою українська влада має можливість продемонструвати ЄС свою надійність і зацікавленість як партнера, що матиме позитивний вплив на формування подальшої політики ЄС щодо України за умови неухильного поліпшення ситуації всередині країни.

Як важливий крок у підтриманні гарних відносин із членами ЄС треба відзначити липнєве вирішення проблеми Волинської трагедії⁴, яка затьмарювала стосунки з Польщею з початку цього року. Хоча цей історичний факт оцінюють далеко неоднозначно і в польському, і в українському суспільстві, парламенти та президенти обох країн знайшли шлях виробити спільні заяви, які засудили криваві події бо-річної давності й оголосили про прагнення обох народів мати порозуміння в майбутньому. Це ще раз засвідчило бажання сторін розвивати співпрацю, беручи до уваги позиції та інтереси одна одної, що є важливим для України, яка сподівається на підтримку Польщі її прагнень увійти до ЄС.

Прогноз

Україна продовжить поліпшувати стосунки зі США через взаємну зацікавленість у підтримці одна одної, хоча ризиком залишатиметься якість виборів українського Президента. Політичні взаємини з Росією зберігатимуться дружніми, хоча економічна інтеграція та рівень зовнішньої торгівлі суттєво не зростатимуть. Відносини з ЄС великою мірою залежатимуть від

спроможності України максимально використати існуючі можливості співпраці та будувати свою політику євроінтеграції з урахуванням поточних проблем Брюсселя, пов'язаних з масштабним розширенням Союзу. Але в будь-якому разі обидві сторони мають довгостроковий інтерес розвивати відносини, що позитивно впливатиме на їхню співпрацю.

³ Цей документ є продовженням Послання Комісії від березня 2003 року "Розширена Європа – сусідні країни: Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами".

⁴ Під час українсько-польських конфліктів на Волині 1943–1944 рр., за даними істориків, загинуло близько 100 000 поляків та українців.

Політична конкуренція

Зміцнення коаліції влади, яка почала виробляти та забезпечувати реалізацію заходів з поліпшення зовнішньополітичних стосунків та економічної ситуації всередині країні, посилює її позиції у змаганні з опозиційними силами. Останні втратили вплив на формування державної політики та, спираючись на високі рейтинги своїх лідерів, сконцентрувалися на підготовці до президентських виборів наступного року. Зростання конкуренції між провладними та опозиційними політиками за підтримку виборців напередодні 2004 року політизує можливість проведення ефективної державної політики, оскільки перші мають для цього всі політичні можливості, а другі своєю критикою виявляють усі вади й прорахунки у намаганнях конкурентів досягти позитивних результатів

Поточні тенденції

Після періоду слабкості, обумовленого відсутністю спільної мети, коаліція провладних сил, яка торік за підтримки Президента Леоніда Кучми сформувала більшість у Верховній Раді та уряд, упродовж травня–липня відчутно консолідувалася й забезпечила ухвалення низки важливих економічних рішень. Головним джерелом зростання зацікавленості учасників коаліції у співпраці один з одним був уряд на чолі з Віктором Януковичем, який висунув ініціативи щодо зниження податків і реформування пенсійної системи, схвально зустрінуті в липні провладною більшістю в парламенті. Її члени почали усвідомлювати важливість поліпшення результатів державної політики для свого політичного майбутнього. Тому триваючі суперечки між їхніми лідерами, зокрема прем'єр-міністром Януковичем і головою Адміністрації Президента Віктором Мед-

ведчуком, і бізнес-операми не завадили зближенню позиції провладних сил у процесі прийняття рішень.

Зростання результативності коаліції влади сприяло її чисельному збільшенню, що своєю чергою призвело до зростання її незалежності від позиції опозиційних сил під час ухвалення Верховною Радою необхідних урядових законів. За рахунок переходу опозиційних і нейтральних політиків чисельність більшості на момент закінчення сесії парламенту в липні зросла до 241 депутата з 230 на початку сесії в лютому. Таким чином більшість отримала на 15 голосів більше, ніж потрібно для прийняття законів, що разом із підвищенням дисципліни голосувань дало їй змогу ухвалювати рішення навіть без підтримки опозиції, що доти було винятком.

Уряд пережив атаку за кризу на продовольчому ринку без серйозних втрат

Необхідність провладних сил співпрацювати одна з одною стала головною причиною того, що стрибок цін на важливі продовольчі товари наприкінці червня не призвів до відставок урядовців, незважаючи на зусилля опозиції. Фактично єдиним негативним наслідком для уряду стало погіршення ставлення до нього населення.

Після того, як борошно, цукор і гречана крупа за 20–30 червня подорожчали на 50–150%, опозиція почала вимагати відставки частини уряду, який не зміг попередити кризи на продовольчому ринку, можливість виникнення якої була очевидна заздалегідь. Однак провладна більшість, що сформувала уряд, заблокувала ініціативу опозиції визнати дії уряду незадовільними рішенням парламенту. Розгляд винуватих у кризі самим урядом також не задав великих втрат його членам. Віце-прем'єр-міністр з питань аграрної політики Іван Кириленко і міністр аграрної політики Сергій Рижук отримали попередження та обіцянку проаналізувати їхню роботу восени. Реальну відповідальність переклали на губернаторів трьох областей – Дніпропетровської, Чернівецької та Полтавської, яких Президент Леонід Кучма звільнив за поданням прем'єра.

Це віддзеркалює умови, в яких функціонує коаліція влади: відставка будь-якого високого посадовця порушує баланс домовленостей учасників коаліції та загрожує її існуванню в цілому, тому, незважаючи на високий рівень конкуренції за посади та економічні переваги, всі вони зацікавлені в збереженні статус-кво. Тому лідери найбільших провладних сил, зокрема прем'єр-міністр Янукович, голова Адміністрації Президента Віктор Медведчук і голова Національного банку Сергій Тігіпко, мають великі шанси зберегти свої посади до виборів Президента, оскільки це забезпечуватиме стабільність конфігурації влади в цей період. Звичайно, за умови, що провали, аналогічні стрибку цін на продовольчі товари, не супроводжуватимуть діяльність кожного постійно.

Чотири опозиційні сили в парламенті – блоки партій “Наша Україна” та Юлії Тимошенко, Комуністична та Соціалістична партії, що разом контролюють 200 з 450 депутатів Верховної Ради, не змогли знайти відповідь на проблему зменшення їхнього впливу в прийнятті рішень. Тільки “Наша Україна” на чолі з Віктором Ющенком намагалася брати активну участь у процесі обговорення та ухвалення законів, ініційованих коаліцією влади, тим часом як три інші опозиційні сили обрали тактику неучасті в голосуваннях. Така пасивна позиція щодо формування державної політики, альтернативою якої може бути вплив на рішення, що приймаються всіма можливими методами, може зберегти існуючих прихильників цих сил, але не сприяє їхньому збільшенню.

Фактично опозиція сконцентрувалася на підготовці до виборів Президента наступного року, сподіваючись використати перевагу своїх лідерів у рейтингах довіри населення над провладними політиками. Стратегія боротьби, обраної опозиціонерами, полягає передусім у критиці вад у діях коаліції влади, що своєю чергою стимулює останню поліпшувати якість державної політики, за яку вона несе всю відповідальність. Це також сприяє подальшій консолідації провладних політиків, які, маючи більшість у парламенті та обіймаючи всі найвищі посади в уряді й Національному банку, змушені максимально співпрацювати напередодні виборів для досягнення економічного зростання та сприятливого ставлення ключових іноземних країн.

Чому Президент Кучма не може продовжити свої повноваження після 2004 року?

У липні єдиною справою, яка тимчасово об'єднала опозицію, була критика поданого Президентом до парламенту проекту закону про внесення змін до Конституції, який є поглядом Леоніда Кучми на необхідні зміни політичного устрою, що з минулого року активно обговорює українська еліта. Кучма, який мусить залишити свою посаду 2004 року після двох термінів президентства, запропонував віддати Верховній Раді право призначати прем'єр-міністра.

Хоча цю ідею підтримують опозиційна Соціалістична та Комуністична партії, вони приєдналися до боротьби проти президентського законопроекту, яку очолили “Наша Україна” та блок Тимошенко, що виступають проти обмеження президентських повноважень. Головною мішенню критики з боку опозиційних сил стала пропозиція Кучми встановити в один рік вибори Президента та парламенту, які зараз проводяться в різні роки, оскільки Президент обирається на п'ять років, а Рада – на чотири. Опозиція звинуватила Президента в намірі за допомоги цієї норми домогтися продовження своїх повноважень після 2004 року. Однак такий сценарій видається неможливим. Навіть якщо Президент мав таке бажання, він не знайшов би підтримки. Дуже серйозно до загрози продовження повноважень Кучми поставилися США, до позиції яких українська влада впродовж останнього року прислуховується набагато більше, ніж доти. Посол США в Україні Карлос Паскуаль навіть оприлюднив отримане від Кучми запевнення, що той не має намірів змінювати терміни роботи ані Президента, ані парламенту і згоден на запровадження одночасних виборів з 2014 року, коли вони збігатимуться в часі автоматично. Крім того, ідея продовження терміну влади чинного Президента не має підтримки не тільки серед опозиції, а й переважної більшості учасників коаліції влади, які плекають власних кандидатів на вибори-2004. Змусити їх змінити думку видається нереальним завданням навіть для потужного Кучми.

Доказом цього стало голосування парламенту про направлення законопроекту Президента до Конституційного Суду, що є вимогою процедури змін Конституції. Провладна більшість не захотіла втілити президентське бажання заблокувати альтернативний проект СПУ та КПУ, який ще більше, ніж президентський, розширює повноваження парламенту та уряду. Під тиском опозиції більшість дозволила відправити до суду обидва проекти, що негативно сприйняв Президент, який заявив про бажання відкликати свій проект.

Тому в умовах, коли велика група впливових політичних сил сподівається виграти від виборів Президента наступного року, їхнє скасування чи відстрочення цілковито неймовірні. А негнучка позиція Президента щодо пошуку спілників для реформування політичного устрою зменшує вірогідність проведення реформи, яка ще на початку літа видавалася неминучою. Найвірогідніше, кандидати в Президенти змагатимуться за такі самі великі повноваження, які має зараз Кучма. Загроза для виборів полягає в іншому: недостатньо врегульованих правилах їх проведення, зокрема оскарження результатів. Це продемонструвала “війна судових рішень”, що розгорнулася в липні навколо результатів виборів міського голови Мукачева та не дала змоги визначити переможця. Напередодні виборів Президента, де рівень конкуренції обіцяє бути небаченим для України, це промовисто свідчить про необхідність негайного поліпшення виборчих процедур.

Співпраця між опозиційними політиками навпаки зменшується пропорційно до падіння шансів домовитися про єдиного кандидата на вибори Президента. Це пов'язано і з особистими амбіціями лідерів опозиції, які мають непогані рейтинги довіри населення, і з принциповими розбіжностями ідеологій. Упродовж липня лідер Компартії Петро Симоненко по-

силив критику лідера “Нашої України” Віктора Ющенка, звинувачуючи його в таємних змовах із владою. Такі дії Симоненка на тлі невизначеності лідерів двох інших сил – Юлії Тимошенко та Олександра Мороза – зменшують шанси Ющенка перемогти на виборах, хоча він залишається фаворитом серед можливих претендентів, зокрема Януковича.

Прогноз

Ми прогнозуємо посилення політичної боротьби між провладними та опо-

зиційними політиками за шанси перемогти на виборах Президента 2004 року.

Це протистояння матиме більше позитивних наслідків для державної політики, оскільки кожна сторона намагатиметься довести свою здатність досягати сприятливих для населення результатів. Для цього більше можливостей буде в коаліції влади, що з великою часткою вірогідності збережеться в існуючому вигляді до виборів восени 2004 року. Вона

також має більше можливостей висунути єдиного кандидата на вибори, головним претендентом на статус якого залишається прем'єр-міністр Віктор Янукович. Вірогідність висунення одного кандидата від опозиції дуже мала, хоча Ющенко має великі шанси залишитися першим претендентом на перемогу до самих виборів.

Державна політика

Україна продовжує шукати способи розширити свою присутність на найбільших ринках, зокрема й російській, водночас намагаючись посилити енергетичну незалежність від Росії через диверсифікацію імпорту енергоносіїв. Далі просуваються ліберальні реформи податкової системи, системи соціального забезпечення та після дворічної перерви набирає обертів приватизація державних підприємств. Водночас через неузгодженість економічної політики посилюється державне втручання в товарні ринки і галузеву політику

Поточні тенденції

Україна, економіка якої дуже експортно-орієнтована, наблизилася до вступу до Світової організації торгівлі (СОТ), водночас продовжуючи переговори з Росією, Білоруссю та Казахстаном щодо створення регіонального об'єднання – Єдиного економічного простору (ЄЕП). У липні Україна підписала угоду про доступ на ринки товарів і послуг з Болгарією і звернулася до Польщі з проханням прискорити підписання аналогічної угоди. Це буде наступним кроком для вступу до СОТ. На чергових переговорах щодо ЄЕП, які відбулися в Москві, сторони долучили до концепції створення цього союзу тезу про зону вільної торгівлі без вилучень, що відповідає інтересам Києва, який хоче отримати від цієї організації передусім економічний зиск. Хоча план заснування союзу чотирьох країн вже цього року, як і до-ти, видається малоімовірним через протилежні цілі Києва та Москви, що зацікавлена насамперед у політичних наслідках.

Обрана Україною концепція розширення зв'язків із західними країнами на тлі величезного рівня взаємодії з країнами колишнього СРСР у липні була реалізована у вигляді угоди про візовий режим з Польщею, яка може пом'якшити наслідки вступу цієї країни до Європейського Союзу наступного року. Згідно з цією угодою Варшава запровадить безплатні візи для українців, а

Київ в односторонньому порядку збереже існуючий зараз безвізовий режим для поляків. Аналогічні угоди Україна хоче укласти зі Словаччиною, Чехією, Угорщиною та Литвою. Як крок у цьому напрямі слід також розглядати спрощення Україною правил в'їзду громадян ЄС, США, Канади, Швейцарії, Японії та Туреччини й підписання угоди зі Швейцарією про скасування віз для дипломатів. Остання подія, яка створила важливий прецедент, може допомогти Києву отримати аналогічну угоду з ЄС, якої він давно домагається.

Україна продовжила шукати способи зменшення власної енергетичної залежності від Росії. У липні контрактом на імпорт 2004 року зб млрд. кубометрів газу з Туркменістану підтверджено рамкову угоду на постачання газу з цієї країни, що з 2002 року є найбільшим постачальником газу в Україну. Окрім того, упродовж місяця проведено переговори з цього приводу з Казахстаном та Іраном, що можуть бути потенційними постачальниками в майбутньому. Також українська та польська нафтотранспортні компанії уклали угоди про намір спільно продовжити український нафтопровід “Одеса–Броди” до Плоцька, що може дати змогу Україні використовувати порожній зараз нафтопровід для транзиту каспійської нафти в Західну Європу. У сподіванні на це Україна відкла-

ла рішення про можливість використання цього нафтопроводу в напрямку “Броди–Одеса”, що дуже активно лобіює Росія, оскільки в цьому зацікавлені її компанії. У відповідь Росія відклала підписання загальної угоди про транзит нафти територією України.

Упродовж липня досягнуто подальшого прогресу в частині необхідних ліберальних реформ, відновленої на початку року, а саме: програмі зниження податків, реформі системи пенсійного забезпечення та приватизації державних підприємств. За пропозицією уряду парламент запровадив стимулювальну систему нагородження пенсій і врегулював недержавне пенсійне забезпечення. Окрім того, скасовано заборону продажу землі іноземцям. Уряд прийняв рішення приватизувати два великих металургійних підприємства: 98,8% акцій Дніпровського металургійного комбінату імені Дзержинського та 25% плюс 1 акція Нікопольського заводу феросплавів.

Через брак координації економічної політики якість і комплексність цих реформ недостатні, що погано впливатиме на їхню ефективність. Зокрема зниження ключових податків з наступного року супроводжується збільшенням інших зборів: у липні запроваджено збір з виробників та імпортерів аудіовідеотоварів і на проведення гас-тролей. Водночас потребує вдосконалення приватизація державних підприємств, оскільки корупція й тиск наймогутніших бізнесменів залишає цей процес недостатньо прозорим і ефективним.

Прогноз

Ми прогнозуємо подальші спроби України розширити ринки збуту в західних країнах і Росії, через що вона просуватиметься в СОТ і намагатиметься створити ЄЄП як економічний союз. У внутрішній політиці зниження податків і лібералізація системи соціального забезпечення водночас з прискоренням привати-

Зниження податків, пенсійна реформа та відновлення великої приватизації не супроводжуються галузевими реформами. Навпаки, замість лібералізації державної політики у транспорті, енергетиці, телекомунікаціях та агропромисловому секторі триває збільшення державного втручання в ринкові процеси, що віддзеркалює нескоординованість і суперечності в діях уряду Віктора Януковича, який є рушієм економічної політики. Реформуючи однією рукою радянську пенсійну систему, уряд іншою абсолютно по-радянськи вирішив проблему стрибка цін на борошно, крупи та цукор, що стався наприкінці червня. Замість вдосконалення системи регулювання продовольчих ринків уряд знайшов винуватих серед губернаторів областей і підприємців та запровадив напівформальну фіксацію цін, реанімувавши радянське слово “спекулянт”. Така політика обмежує дію зниження податків і приватизації, за рахунок яких може буде пришвидшено економічне зростання.

Україна продовжує проводити жорстку бюджетну політику та політику підтримання стабільної гривні, метою яких є стимулювання внутрішніх інвестицій. Уряд відклав довипуск єврооблігацій, хоча після кризи на продовольчому ринку парламент дав йому на це дозвіл для імпорту зерна. Водночас через необхідність підвищувати заробітну плату бюджетникам наприкінці року може виникнути невеликий дефіцит бюджету, який буде профінансовано коштами від запозичень і приватизації.

зації великих підприємств межуватимуть з посиленням державного втручання в галузеву політику. Відсутність узгодженого стратегічного плану реформ і суперечливість поглядів їхніх провідників не дадуть змоги провести комплексні реформи, які могли б ще більше прискорити економічне зростання.

Громадська думка

Рейтинги довіри до владних інституцій і провідних українських політиків стабільно залишаються негативними. Припинилася тенденція зростання довіри до уряду та Віктора Януковича, яка спостерігалася на початку року. Критичною у ставленні населення до уряду й особисто Віктора Януковича стане осінь 2003 року, коли визначиться, чи вдасться урядові суттєво знизити ціни на продовольство, що різко зросли у червні. Найбільших втрат за останні півроку в рівні довіри зазнали Анатолій Зленко та Євген Марчук, що може бути пов'язано з тим, що саме цих політиків населення пов'язує з доволі непопулярними заходами з підтримки дії США в Іраку

Поточні тенденції

Тенденція низької довіри до Президента та Верховної Ради, згідно з опитуванням у червні⁵, зберігається, що є наслідком неприйняття населенням жорсткої політичної боротьби, яка асоціюється із цими гілками влади та незадоволенням державною політикою, яку вони проводять, а з іншого боку, пов'язано з нерозвиненістю практики інформування та пропагування ними власних кроків. Зокрема влада не проводила жодної публічної кампанії з роз'яснення рішення підтримати США у війні в Іраку, яке є непопулярним серед більшості населення.

Після суттєвого зростання в I кварталі довіри до нового уряду Віктора Януковича його рейтинг погіршується. Це також можна пов'язувати з невмінням урядовців, які забезпечують швидке економічне зростання, робити свою політику публічною. Треба наголосити, що падіння довіри до уряду відбулося в період, коли середні доходи населення неабияк зросли, а різке зростання цін на круп'яно-борошняну продукцію ще не відбулося.

Таблиця 1. Рівень довіри населення України до інститутів державної влади, січень–червень 2003 року, %⁶

	Цілком довіряю			Зовсім не довіряю		
	Січень	Березень	Червень	Січень	Березень	Червень
Президентіві України	9,3	10,3	9,0	56,6	60,0	57,6
Верховній Раді України	6,3	7,0	8,0	44,8	51,3	49,0
Урядові України	4,5	10,3	8,8	28,6	30,9	35,5

⁵ Використано дані за червень через відсутність дослідження у липні.

⁶ Опитування проводили компанія “Тейлор Нельсон Софрез” і Фонд “Демократичні ініціативи” 27 грудня 2002 р.–2 січня 2003 р., 27 лютого–9 березня 2003 р. та 2–9 червня 2003 р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками в усіх регіонах України. Щоразу було опитано по 1200 респондентів. Похибка репрезентативності в межах 3%. У таблиці опущено відповіді “наскільки довіряю, настільки – ні”, а також “важко сказати”.

Опозиційні політики зберігають за собою перші чотири сходинки в рейтингу довіри населення, до того ж їхні показники не змінюються. Це віддзеркалює обрану більшістю опозиції тактику дистанціювання від участі в розробці державної політики, що зберігає кількість прихильників, хоча й не додає нових. Лідером рейтингу з помітним відривом залишається Віктор Ющенко, але навіть він, як і всі інші українські політики, має більший рейтинг недовіри.

Після стрімкого зростання в I кварталі зупинився рейтинг довіри до Віктора Януковича, що корелює з погіршенням динаміки рейтингу його уряду. Навіть у Донецькій області, де він сформувався як впливовий політик, у ставленні до Віктора Януковича переважає недовіра, а за рівнем довіри він ділить перше місце з лідером Комуністичної партії Петром Симоненком.

Зростання знання населенням політиків, лояльних до влади, збільшує рівень недовіри до них. Хоча частка опитуваних, які не знали Януковича, скоротилася з 26% у січні до 14% у червні; частка опитуваних, які не знали спікера парламенту Володимира Литвина – з 18% до 12%; а голову Національного банку Сергія Тігіпка – з 27% до 19%, це тільки погіршило баланс їхніх рейтингів довіри/недовіри.

Звертає увагу суттєве зниження рівня довіри до міністра закордонних справ Анатолія Зленка та міністра оборони Євгена Марчука. Це пов'язано з тим, що саме вони оприлюднювали у засобах масової інформації політику щодо військових дій в Іраку та обґрунтовували доцільність направлення в регіон українських військовиків.

Таблиця 2. Динаміка рівня довіри населення України до політиків, січень–червень 2003 року, %⁷

	Цілоком			Зовсім не довіряють		
	Січень	Березень	Червень	Січень	Березень	Червень
Віктору Ющенко	26,8	27,3	26,3	33,3	33,7	32,7
Петру Симоненку	16,7	17,9	16,3	43,7	43,7	43,9
Юлії Тимошенко	18,4	14,6	15,6	50,0	50,9	49,4
Олександр Морозу	13,9	14,6	14,0	41,3	40,9	42,8
Леоніду Кучмі	9,3	10,2	9,0	56,6	60,0	57,6
Віктору Януковичу	4,5	10,3	8,8	28,6	30,9	29,0
Віктору Медведчуку	6,3	7,0	8,0	44,8	51,3	49,0
Володимиру Литвину	6,3	9,2	8,4	36,0	36,7	38,0
Сергію Тігіпку	5,0	6,7	6,8	32,6	34,8	33,9
Анатолію Зленку	9,5	10,8	6,6	22,5	24,0	29,9
Євгену Марчуку	7,8	6,1	4,8	37,8	42,1	41,9

⁷ Опитування проводили компанія “Тейлор Нельсон Софрез” і Фонд “Демократичні ініціативи” 27 грудня 2002 р.–2 січня 2003 р., 27 лютого–9 березня 2003 р. та 2–9 червня 2003 р. за вибіркою, що репрезентує доросле населення України за основними соціально-демографічними показниками в усіх регіонах України. Щоразу було опитано по 1200 респондентів. Похибка репрезентативності у межах 3%. У таблиці опущено відповіді “наскільки довіряю, настільки – ні”, “не знаю такого політика”, а також “важко сказати”.

Хто з політиків кому найбільше заважатиме на виборах Президента 2004 року?

Однією з головних політичних подій осені буде визначення кандидатів на президентські вибори, що мають відбутися 2004 року. Конфігурація претендентів великою мірою вплине на результат виборів. Хоча голоси виборців не є валізою, яку можна передати від одного кандидата іншому, для більшості політиків, які готуються до участі у виборах, великим чинником незадовільного результату є балотування інших. У цьому дослідженні ми виявили політиків зі спільним електоральним полем, які в разі участі у виборах ділитимуть один шматок пирога. Найбільш схоже ставлення населення спостерігається у парах опозиційних політиків Петро Симоненко–Олександр Мороз і Віктор Ющенко–Юлія Тимошенко. У разі висунення кандидатами у Президенти вони відбиратимуть голоси переважно один в одного. Водночас збігання виборців Ющенка та Тимошенко є порівняно невеликим.

Серед владних політиків значно корелюють рівень довіри населення до Медведчука, Литвина та Януковича, які, попри жорстку конкуренцію в таборі влади, населення сприймає як схожі. Цікавим є той факт, що серед провладних політиків кореляція з довірою до Кучми спостерігається лише у ставленні до Медведчука, що й не дивно, оскільки саме ці два політики вже тривалий час очолюють рейтинг антидовіри. А ось довіра до інших провладних політиків – і Януковича, і Литвина, і особливо Тігіпка, мало пов'язана з рівнем довіри до Кучми. Це досить важлива обставина, яка означає, що негативізм у ставленні до нинішнього Президента під час виборчої кампанії впливатиме на ставлення до кандидата від влади (за винятком Медведчука) набагато менше, ніж прийнято вважати.

Висока міра схожості у ставленні населення до провладних політиків цілком дає змогу висунути єдиного кандидата від влади. У цьому разі єдиному кандидату справді відійде більшість голосів, які зібрани б провладні політики кожний окремо.

З погляду цього дослідження опозиція має висунути двох кандидатів – лівого та правого. Для фаворита виборів Ющенка критично важливим є рішення Юлії Тимошенко про участь/неучасть у виборах. Симоненко та Ющенко також зацікавлені в неучасті у виборах Олександра Мороза, оскільки його відсутність у виборчих списках, з одного боку, посилить позиції лідера комуністів, з іншого – додасть певну, хоча й меншу, кількість голосів Ющенкові.

Таблиця 3. Коефіцієнт парних кореляцій рівня довіри до політиків⁸

	Медвед- чук	Януко- вич	Литвин	Тігіпка	Ющенко	Тимо- шенко	Симо- ненко	Мороз
Кучма	0,438	0,301	0,325	0,226	0,220	0,160	0,175	0,174
Медведчук		0,529	0,552	0,388	0,250	0,306	0,309	0,282
Янукович			0,522	0,406	0,273	0,286	0,260	0,327
Литвин				0,452	0,355	0,364	0,346	0,388
Тігіпка					0,312	0,343	0,317	0,407
Ющенко						0,600	0,345	0,419
Тимошенко							0,419	0,495
Симоненко								0,629

⁸ Для вимірювання рівня кореляції довіри до політиків використано коефіцієнт кореляції Пірсона (r). Що вище значення показника, то вища спільність політиків між собою за ставленням електорату.

Прогноз

Незважаючи на економічні та зовнішньополітичні успіхи, владі, яка погано використовує інструменти публічної політики, буде важко до виборів Президента 2004 року здобути довіру населення, втрачену в попередні роки. Стрибок цін на продовольчі товари, що відбувся в червні,

найімовірніше, відчутно погіршить рейтинг Віктора Януковича. Тому опозиційні політики, насамперед Віктор Ющенко, зберігатимуть лідируючі позиції до виборів 2004 року, хоча рівень їхніх рейтингів не дає 100-відсоткової гарантії перемоги.

Економічне середовище

Українська економіка значно сповільнила донедавна дуже високі темпи зростання з огляду на спад у сільському господарстві. Водночас зростає ризик збільшення інфляції, яка утримується на низькому рівні завдяки адміністративному втручанню в регулювання цін на товари першої необхідності. Довготривале регулювання несе ризик перекосів у ціноутворенні та спаду виробництва цих товарів. Обмінний курс гривні до долара, як і доти, залишається стабільним в умовах позитивного сальдо зовнішньої торгівлі та протидії його зміцненню з боку Національного банку

Поточні тенденції

Високі темпи зростання валового внутрішнього продукту, які досягали 7,5% у річному вимірі, не вдалося зберегти. У цілому за сім місяців економічне зростання дорівнювало лише 5,1%, а в липні було взагалі зафіксовано зменшення реального ВВП порівняно з липнем 2002 року на рівні 5,6%. Гальмування економічного зростання було зумовлено негативними тенденціями в сільському господарстві, що було спричинено невисоким врожаєм і прорахунками в аграрній політиці.

Експорт, що швидко зростає, передусім сприяв збільшенню імпорту, зокрема машин і обладнання. Це дає змогу оновлювати основні фонди підприємств і сприяє прискоренню промислового виробництва. Воно становило 13,8% за січень–липень.

Ключовим чинником зростання є сприятлива зовнішня кон'юнктура. Продовжує зростати зовнішньоторгівельний оборот: на 26% до \$22,8 млрд. за I півріччя. Прискорені порівняно з експортом (26,9%) обсяги імпорту (29%) обумовлюють поступове зменшення сальдо торгівлі товарами. Проте відбувається поліпшення сальдо торгівлі послугами.

За результатами п'яти місяців 2003 року спостерігалася тенденція збільшення ек-

порту до Європи та збільшення імпорту з країн Азії та Росії. Зростання частки експорту до європейських країн порівняно з аналогічним періодом 2002 року становило 3 в.п. – до 39,8%. Частка експорту в Європу зростала насамперед за рахунок збільшення частки країн Східної Європи. Частка країн Азії зменшилася на 3,7 в.п. (до 25,3%) через зменшення частки експорту Туреччини (на 3,5 в.п.). Частка США та країн СНД змінилася несуттєво. Частка імпорту з європейських країн зменшилася на 0,5 в.п. – до 32,9%. Частка країн Азії збільшилася на 1,4 в.п. (до 8,1%) через швидке зростання частки Китаю. Частка імпорту з країн СНД зменшилася на 0,3 в.п., однак частка ввезення товарів з Російської Федерації збільшилася на 2,9 в.п. (до 38,9%) за рахунок зростання імпорту нафти. Частка США зменшилася на 1 в.п. (до 2,1%).

Доходи бюджету продовжують зростати швидше за ВВП, що пов'язано з більшими зусиллями уряду зі збирання податків. За попередніми даними, дохідна частина Державного бюджету за шість місяців цього року була виконана на 100,2%.

Водночас видатки профінансовано тільки на 92,2%⁹, що пов'язано з необхідністю накопичення коштів для сплати зовніш-

⁹ Касові видатки загального фонду Державного бюджету України.

нього боргу та збільшення соціальних видатків. Недостатньо фінансуються капітальні видатки, особливо капітальне будівництво. Тим не менш, виплати працівникам бюджетних установ та отримувачам допомоги, а також дотації місцевим бюджетам фінансуються стовідсотково. Що більше, уряд зміг скоротити заборгованість із заробітної плати та інших соціальних виплат за січень–червень майже наполовину до 522 млн. грн.

Ризиком залишається зростання інфляції, темпи якої цього року вже значно перевищують торішні. Стрімке зростання цін на продовольчі товари (борошно, ма-

каронні вироби, крупи, цукор тощо) зупинено головним чином внаслідок активного втручання центральних і місцевих органів влади у встановлення цін приватними торговцями. Довготривале регулювання таким чином збільшує ризик перекосів у ціноутворенні та ще більших проблем.

Натомість обмінний курс гривні до долара в липні залишався, як і в попередні місяці 2003 року, на рівні 5,33 грн./\$ завдяки великому припливу іноземної валюти в Україну, а також небажанню Національного банку ревальвувати курс національної валюти.

Таблиця 3. Основні макроекономічні показники

Показники	2001	2002	2003				Прогноз МЦПД на 2003 рік
			I-III	I-V	I-VI	I-VII	
ВВП, ркз ¹⁰ , %	9,2	4,8	7,0	7,3	7,5	5,1	6,0
ВВП, млн. грн.	204 190	220 932	48 346	85 758	104 883	...	244 100
Капітальні вкладення, ркз, %	17,2	8,9	23,1	-	14,0
Приватне споживання, ркз, %	8,8	5,1	11,0	-	9,0
Державне споживання, ркз, %	9,6	-0,7	9,8	-	2,0
Промислове виробництво, ркз, %	14,2	7,0	10,7	11,7	12,4	13,8	11,0
Сільськогосподарське виробництво, ркз, %	10,2	1,9	1,3	0,2	-6,0	...	-7,0
Роздрібний товарообіг, ркз, %	12,6	14,8	12,4	13,8	15,1	...	12,0
Експорт товарів FOB, кумулятивна зміна, %	11,6	10,4	27,9	27,1	26,9	...	14,0
Імпорт товарів CIF, кумулятивна зміна, %	13,0	7,6	28,0	29,2	29,0	...	15,0
Сальдо рахунку поточних операцій, \$ млн.	1402	3173	1082	-	...	-	2790
Чисті ПІІ ¹¹ , \$ млн.	769	688	298	-	...	-	1000
Наявні доходи населення, ркз, %	-	-	8,4	6,6	6,8	...	8,5
Індекс споживчих настроїв ¹²	94,9	93,4	92,1	-	91,6	-	-

¹⁰ ркз = річна кумулятивна зміна.

¹¹ Чисті ПІІ – прямі іноземні інвестиції в Україну мінус прямі інвестиції резидентів України за кордоном.

¹² Сукупний індекс споживчих настроїв розраховується як середнє арифметичне окремих індексів. Значення індексу можуть змінюватися в межах від 0 до 200. Значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни позитивно оцінюють економічну ситуацію. Індекс дорівнює 100, коли частка позитивних і негативних оцінок однакова. Значення індексу менше 100 означає перевагу негативних оцінок у суспільстві.

Показники	2001	2002	2003				Прогноз МЦПД на 2003 рік
			I-III	I-V	I-VI	I-VII	
Середня нарахована заробітна плата, грн.	311,6	442,9	402,7	413,7	440,0
Середня нарахована заробітна плата, реальна ковзна зміна, рік до року ¹³ , %	20,9	20,4	21,8	19,0	17,0
Безробіття, визначене за методологією МОП, %	11,1	10,2	9,2	-	...	-	9,5
Доходи Зведеного бюджету, % ВВП	26,9	28,0	31,8	32,0	31,6	...	28,0
Видатки Зведеного бюджету, % ВВП	27,2	27,3	27,9	28,0	29,2	...	28,5
Сальдо Зведеного бюджету (дефіцит (-), профіцит (+)), % ВВП	-0,3	0,7	3,9	3,9	2,4	...	-0,5
Індекс споживчих цін, %	6,1	-0,6	3,7	4,5	4,6	4,5	8,5
Індекс інфляційних очікувань населення ¹⁴	169,6	178,7	175,6	-	184,7	-	-
Готівка, зміна з початку року, %	52,1	35,8	-1,6	5,5	11,2	13,9	37,0
Грошова маса М3, зміна від початку року, %	41,9	41,8	8,1	14,0	21,8	24,6	44,0
Офіційний обмінний курс, середній за період, грн./\$	5,37 ²	5,33 ²	5,335	5,333	5,333	5,33 ²	5,33

Прогноз

До кінця 2003 року зростання економіки трохи прискориться і загалом за рік сягне 6%. Чинниками, що сприятимуть поживленню економіки, стануть високі темпи внутрішніх інвестицій та будівництва. На нашу думку, це зможе компенсувати різке скорочення валового виробництва продукції сільського господарства і погіршення експортної кон'юнктури, яке ми очікуємо в другому півріччі. Припинення стрімкого зростання цін на основну експортну про-

дукцію України спричинить зменшення темпів зростання зовнішньоторгівельного обороту до 12% наприкінці 2003 року. Бюджет буде виконано цього року з помірним дефіцитом у межах 0,5% ВВП. Інфляція цього року буде утримана в допустимих межах 8,5% і не спричинить збільшення ставок за банківськими кредитами. Середній обмінний курс гривні залишиться на рівні 5,33 грн./\$, проте реальна ревальвація й надалі сприятиме експорту.

¹³ В обчисленні цього показника рік визначають як 12 місяців, що минули на дату підрахунку. Такий підхід дає змогу порівняти середнє значення заробітної плати за минулі 12 місяців із середнім значенням заробітної плати за попередні 12 місяців.

¹⁴ Значення цього індексу може змінюватися в межах від 0 до 200. Значення індексу дорівнює 200, коли всі громадяни очікують зростання інфляції. Індекс дорівнює 100 в тому разі, коли кількість громадян, які очікують зростання інфляції, дорівнює кількості громадян, які очікують її зниження. Значення індексу більше за 100 означає перевагу в суспільстві очікувань щодо зростання інфляції.

МІЖНАРОДНИЙ ЦЕНТР ПЕРСПЕКТИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ є незалежною дослідницькою організацією, яка має на меті впроваджувати в Україні концепцію та процедури публічної політики. Задля цього ми допомагаємо урядові та громадськості глибше усвідомити потребу аналізу варіантів політичних рішень, поглиблюємо ознайомленість з методиками їх вироблення й обговорення, а також інформуємо громадськість про можливі наслідки прийняття чи неприйняття кожного з варіантів. Особливу увагу Центр приділяє реформам, які втілює український уряд.

НАГЛЯДОВА РАДА

Голова

Богдан Гаврилишин

Члени ради

Джим Баун

Євген Бершеда

Вячеслав Брюховецький

Мирон Василик

Анатолій Гальчинський

Станіслав Довгий

Марек Домбровський

Юрій Єхануров

Ярослав Кінах

Анатолій Максюта

Стефан Мейсі

Віталій Мельничук

Ігор Мітюков

Світлана Огаркова

Стюарт Паперін

Сергій Романюк

Валентин Симоненко

Роланд Сміт

Алекс Сундаков

Джон Тедстром

Сергій Тігіпко

Олександр Чалий

Ігор Шумило

Віктор Ющенко

Наталя Яковенко